

mâd b. Seleme, Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne gibi âlimler hadis rivayet etmişlerdir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ve güvenilir bir râvi kabul edilen Humeyd, Enes b. Mâlik'ten olan bir kısım rivayetlerinde tedfîs yaptığı gerekçesiyle tenkit edilmişse de bu tür rivayetlerinde düşürdüğü râvinin hocası Sâbit el-Bünânî gibi sika bir râvi olması sebebiyle bu durum onun güvenilirliğini etkilememiş olmalıdır.

Basra'da insanlar arasındaki anlaşmazlıkları giderip onları barıştırdığından "muslihu ehli'l-Basra" diye tanınan Humeyd Cemâziyelevvel 143'te (Eylül 760) namaz kılarak vefat etti. Bu tarih 140 (757) ve 142 (759) olarak da zikredilmiştir.

Humeyd et-Tavîl'in Enes b. Mâlik'ten olan rivayetlerini ihtiva eden *Şahîfetü Humeyd et-Tavîl'an Enes* adlı cüz Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Şehid Ali Paşa, nr. 539, vr. 122^b-134^a).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 252; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 348; a.mlf., *et-Târîhu's-sağır*, II, 72, 74; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 125; II, 113; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 219; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, IV, 148; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XV, 251-268; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, VII, 355-365; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 163-169; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 610; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 152-153; İbn Hacer, *Tezhibü'l-Tezhib*, III, 38-40; V, 17; Sezgin, *GAS*, I, 89.

ALİ TOKSARI

HUMEYD b. ZENCÛYE

(bk. İBN ZENCÛYE).

HUMEYDÎ, Abdullah b. Zübeyr

(عبدالله بن الزبير الحميدى)

Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr
b. İsa el-Kureşî el-Humeydî
(ö. 219/834)

Hadis hâfızı ve fakih.

Soyu Kusay'da Hz. Peygamber'in soyu ile birleşen Humeydî Mekki nisbesiyle de anılır. Fudayl b. İyâz, Derâverdî, Velîd b. Müslim, Vekî' b. Cerrâh, Süfyân b. Uyeyne gibi âlimlerden hadis, İmam Şâfiî'den fıkıh tahsil etti. Kendisinden Buhârî, Züh-lî, Ebû Zür'a er-Râzî, Hanbel b. İshak, Fesevî, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî gibi âlimler rivayette bulundular. Süfyân b. Uyeyne'den on dokuz yıl boyunca hiç ayrılmayıp kendisinden hadis rivayet ettiği için onun hadislerini en iyi bilenlerden biridir. Bu durumu dikkate alan İbn

Hayr el-İşbilî, Humeydî'nin *el-Müsned*'ini "Müsnedü'l-Humeydî an Süfyân b. Uyeyne" şeklinde kaydetmiştir (*Fehrese*, s. 144). Mekke ve Mısır'da İmam Şâfiî ile uzun süre birlikte olan Humeydî Şâfiî'nin ölümünden sonra Mısır'dan Mekke'ye döndü ve burada on beş yıl fetva verip hadis okuttu. Humeydî Rebîülevvel 219'da (Mart 834) Mekke'de vefat etti; bu tarih bazı kaynaklarda 220 (835) olarak da zikredilir. İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin "imam" dediği, diğer cerh ve ta'dîl âlimlerinin de hüccet, hâfız ve sika diye andığı Humeydî'nin rivayetleri İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i dışındaki *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.

Eserleri. 1. *el-Müsned*. Sahâbenin faziletine ve müslüman oluş sırasına göre düzenlenerek Ebû Bekir'in müsnediyle başlayan, 1327 hadis ihtiva eden ve Mekke'de kaleme alınmış ilk müsnedler arasında sayılması gereken eserde Hz. Peygamber'in hadisleri yanında az miktarda sahâbe ve tâbiine ait haberlere de yer verilmiştir. Habîbürrahman el-A'zamî (Haydarâbâd 1381-1382/1962-1963; Beyrut 1382; Karaçi 1383/1963; Kahire 1399/1979) ve Hüseyin Selîm Esed (Dimaşk 1996) tarafından iki cilt halinde yayımlanan *el-Müsned*'i, Zübeyr Ali Zeî de tahkik etmiş olup bu çalışma henüz müsvedde halindedir (Halid Zaferullah Daudi, s. 336). Ahmed b. Ebû Bekir el-Büsîrî (ö. 840/1436), Tayâlisî, Müsedded b. Müserhed, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, İshak b. Râhûye, İbn Ebû Ömer, Ahmed b. Menî, Abd b. Humeyd, Hâris b. Ebû Üsâme, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin müsnedleriyle birlikte Humeydî'nin müsnedindeki zevâidi *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idil-mesânîdi'l-uşere* adlı eserinde bir araya getirmiş (Brockelmann, *GAL*, II, 79-80; *Suppl.*, II, 72), ayrıca Beşşâr Avvâd Ma'rûf ile dört arkadaşının hazırladığı *el-Müsnedü'l-Câmi*' (I, 6) içinde yer almıştır. Murâd Mustafa Kâmil Vâizüddin Hasan, *Kütüb-i Sitte*'de bulunmadığı halde bu eserde yer alan rivayetleri *Zevâ'idü Müsnedi'l-Humeydî 'ale'l-Kütübi's-sitte* adlı yüksek lisans tezinde bir araya getirmiştir (Mekke 1407/1987, Câmîatiü Ümmi'l-kurâ). Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî *Fihrisü ehadîşi Müsnedi'l-Humeydî* (Beyrut 1987), Muhammed Eymen b. Abdullah b. Hasan eş-Şebrâvî *Fehârisü Müsnedi'l-Humeydî* (Beyrut 1408/1988) ve Muhammed Lühaydân *Tertîbü ehadîş ve âsârü'l-Müsned il'l-İmâm Ebû Bekir el-Humeydî* (Riyad 1408/1988) adıyla *el-Müsned* için fihristler ha-

zırlamışlardır. 2. *Uşûlü's-sünne*. *el-Müsned*'in sonunda (Habîbürrahman el-A'zamî neşri) Abdullah b. Süleyman el-Gufeylî (Medine 1416/1995) ve Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey' (*Mecelletü'l-hikme*, sy. I [1414/1993], s. 281-288) tarafından müstakil olarak yayımlanmıştır. Bu küçük risâlede kazâ ve kader, imanın söz ve fiilden ibaret olduğu, artıp eksileceği, Kur'an'ın mahlûk olmadığı, rü'yetullah, müteşâbih âyetlerin te'vil edilemeyeceği, İslâm'ın temel esaslarını reddetmedikçe büyük günah işleyenin kâfir olmayacağı gibi dönemin tartışılan itikadî konularında Ehl-i sünnet'in görüşleri ele alınmıştır. Humeydî'nin bunlardan başka *Kitâbü'n-Nevâdir*, *Kitâbü'd-Delâ'il*, *er-Red 'ale'n-Nu'mân* ve *Kitâbü't-Tefsîr* adlı eserlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir.

Muhammed Mübârek es-Seyyid 1396 (1976) yılında *el-İmâm el-Humeydî ve Müsnedühü* adlı bir doktora tezi hazırlamış (Muhyiddin Atıyye v.dğr., II, 508), Ahmed b. Abdurrahman ez-Seviyyân da *el-İmâm 'Abdullâh b. Zübeyr el-Humeydî ve kitâbühü'l-Müsned* adıyla bir eser kaleme almıştır (Riyad 1416/1996).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 502; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 96-97; a.mlf., *et-Târîhu's-sağır*, II, 339; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 179; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 56-57; VIII, 40; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, VIII, 341; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 117; Abbâdî, *Fukahâ'u's-Şâfi'iyye*, s. 15-16; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 231, 233; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 144; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, XIV, 512-515; İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü 'ulemâ'i'l-hadîş* (nşr. Ekrem el-Bûşî), Beyrut 1409/1989, II, 57-58; Zehebi, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 413-414; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 616-621; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 140-141; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 179; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 19-20; İbn Kesîr, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim - M. Zeynühüm Muhammed Azeb), Kahire 1413/1993, I, 139; Fâsî, *el-İkâdü's-semîn*, V, 160-161; İbn Hacer, *Tezhibü'l-Tezhib*, V, 215-216; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 231; Süyûtî, *Hüs-nü'l-muhâdara*, I, 347; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1418, 1682, 1685; Brockelmann, *GAL*, II, 79-80; *Suppl.*, II, 72; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 189-190; M. Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 85-86; Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr., *el-Müsnedü'l-Câmi*, Beyrut 1993, I, 6; Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî v.dğr., *Mevsû'atü ricâlil-kütübi't-tisâ*, Beyrut 1413/1993, II, 278; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delîlü'l-mü'elleftâti'l-hadîsi's-şerîf*, Beyrut 1416/1995, II, 508; Halid Zaferullah Daudi, *Pakistan ve Hindistan'da Şâh Veliyullah ed-Dehlevî'den Günümüze Kadar Hadis Çalışmaları*, İstanbul 1996, s. 336.

AHMET YÜCEL